

től profétálható, félhető, de aminek a megértését csak a két történet egymást-olvasásának olvasásával lehet megkísérelni. Eszter hiányának címbeli bejelentésével, azaz Mordecháj által betöltött helyével az Eszter-novella (az utópia és mintakép, a moralitás és sikerélmény) „történeti idegenségére” irányul a figyelem. Részint azért kellett a történeteket egybejátszani, hogy felismerhesük a centrum újraképzésének szükségszerűségét, azt, hogy az új cím, az új választás nem a szerző, nem a regény, hanem a „történelem” választása. A cím azáltal nyeri el jelentéslehetőségeit, hogy figyelmessé tesz a centrumváltásra. A regény akkor is erősen ebben a jelentésben olvastatja, ha tudjuk, vannak ennek a centrumváltó szemléletnek (még a Hámán-téma kiemelését illetően is), megnevezés- és címformának történeti hagyományai, a vigasság ünnepét, a purimot például a második makkabeusi könyv Mordecháj ünnepe néven említi, vagy hogy egy lexikoncímszó szerint a múzeumi tárgyként nyilvántartott *Mordecháj könyve* „egy miniatűrökkel díszített, rasi-írású, ívrétű hártayakézirat, melyet az ismeretlen másoló 1317-ben készített Izraelben Áron számára”.

FARAGÓ Kornélia

KÖLTŐI ZSENGÉK „KÖRÍTÉSSSEL”

Fehér Ferenc: *Krumpli Karcsi és társai*. Zsengék. Életjel, Szabadka, 2001

A változatokkal (pl. *Böske I-II.*, *A mélységből I-III.*, *Hullámsír I-II.*) együtt Fehér Ferenc ötvenkét korai – 1942-től 1949-ig keletkezett – versét, két ún. elbeszélő költeményét (*Krumpli Karcsi kóborlásai*, *Bogár Imre*), négy versfordítását és két elbeszélésnek szánt munkáját tartalmazza az *Életjel* által megjelentetett kötet. Anyagát gondozta, a kísérő tanulmányt és a hozzá fűződő jegyzetet Dér Zoltán írta. A költő munkásságának e korai szakaszát szemléltető versek és prózaszövegek, az ún. zsengék, Dér Zoltán gyűjteményéből származnak, valamint a Gubás család dokumentumai között maradtak fenn. Ez utóbbiakhoz eligazító jegyzetet Gubás Ágota írt. A recenzensek Hózsa Éva és Mirnics Zsuzsa voltak.

A kötet jellegéből következően e korai pályaszakasznak a későbbi érett költő munkásságára vetülő sajátosságait – az előremutató motívumokat – kellene vizsgálnunk elsősorban, hiszen megjelentetésének is alapvető szándéka volt „ennek a költészetnek a forrásvidékét . . . körüljárni”, miként Dér Zoltán kísérőtanulmányá minősített – korábban az *Üzenet* 1989. októberi számában közölt – írásában olvashatjuk: „a költőnek a hivatásra való felkészülésével kapcsolatos ismereteket . . . néhány adattal kiegészíteni” (D. Z. *A felkészülés éve* = F. F. *Krumpli Karcsi és társai*. 95–104.). A kötet primer anyagához

kapcsolt kísérőszövegek (az idézett tanulmány, a kiegészítő jegyzetek és a borítón közölt recenziórészlet) azonban olyan jelenségekre irányítják a figyelmünket, és olyan minősítéseket tartalmaznak, amelyek zavarólag hatnak a kötetet létrehozó szándékhoz mérten, s amelyekre ezért reagálni szükséges.

Dér Zoltán tanulmánya alapján véve rendben van, bár szembetűnő sajátossága a más irányultság, az a tény, hogy elsősorban nem e kötet utószavaként jött létre, s ezért csak áttételesen – a költői „forrásvidéket” bemutató jellege révén – kapcsolódik annak anyagához. Az *Egy reggel otthon* című – a közzétett zsengek között (feltehetően, mert a költő később átdolgozta és megjelentette *Madarak folyója* [1978] című gyűjteményes kötetében) nem szereplő – vers keletkezéstörténetét tárja fel. A közös pályakezdés éveit iránt érzett nosztalgia és a „tanú” fölényes hangvétele jellemzi a szöveget, amelynek szerzője igen nagy teret szentel az általa szerkesztett *Munkánk* című gimnáziumi közlőny történetének és jelentőségének, lévén arról szó, hogy nemcsak Fehér Ferenc közölte itt első munkáit, többek között a vizsgált költeményt is, de több más, később ismertté lett író. Zavarólag hat írásaiban a ritka kéziratok birtokosának fontoskodó hangja („ezek az oldalak... mindmáig fennmaradtak relikviáim között”, „Ellenben kollekciómban fennmaradt...” stb., D. Z. *Jegyzet* = F. F. *Krumpli Karcsi és társai*, 110–111.), amiért – úgy tudom – kritikusi berkekben már megrótták. Ugyanakkor Dér Zoltán írásai e mellézköngék ellenére is megfelelnek azoknak a kritériumoknak, amelyeket a szerző által jelzett műfajok sajátosságaiként tartunk számon, és helyük lehet egy ilyen kiadvány kísérő szövegegyüttesében. Gubás Ágota „eligazító” jegyzete (*Fehér Ferenc zsengeiről* = F. F. *Krumpli Karcsi és társai*, 107–109.) annál több kételyt vet fel olvasójában, mind megírásának célját, a közzétett költői zsengek mellett betöltött szerepét, mind műfaji hovatartozását illetően. A jegyzet elvileg a primer szöveggel kapcsolatos adatokkal, magyarázatokkal szolgál. Gubás Ágota írásának címe ugyanakkor a kijelölt alkotói világ értékelő-elemző feldolgozását sejteti, hogy végül se az, se ez ne legyen. Ehelyett valamiféle, hátsó szándékoktól, címzett nélküli odapufogatásoktól sem mentes, a bemutatott alkotói periódusról és eredményeiről alkotott hangzatos – de érvekkel alá nem támasztott – kijelentésekkel tűzdelt műfajjegyeleg, amely lehet recenzió, verselemzés, hányaveti tanulmány egy író életművének korai szakaszáról éppúgy, mint az „avantgárd semmitmondások, blöffölők” ellen irányuló pamflet. Gubás Ágota írása egyébként – s ez a szerkesztő mulasztása –, váratlanul bukkan az olvasó elé, feltéve, ha nem a tartalommutatónál (amennyiben hibás nyomású példány tulajdonosa, mint e sorok írója, akkor ez sem jön be), vagy a katalogizált adatoknál lapozza fel a könyvet először, lévén arról szó, hogy a második oldalon csak az áll, kísérő tanulmányt és jegyzetet e kötetbe Dér Zoltán írt.

A Gubás-szöveg első bekezdései Fehér Ferenc 1942 és 1949 között keletkezett költeményeinek és *Grafikónia* című prózai szövegének fennmaradási körülményeiről tájékoztatnak. A költő zsengeit „rajongó” évfolyamtársa, Süli („akkori” leánynevén [„későbbi” leánynev is létezik bizonyára – B. E. megj.] Gubás) Izabella mentette meg az utókornak, mit a költő irányában táplált bizalma, másrészt az évfolyamtárs őszinte érdeklődése tett lehetővé. Süli Izabella („szeretett magyartanára” volt a középiskolásoknak, ma pedig a Paulinum „közmegebecsülésnek örvendő” tanára, ahol tiszteletdíjasként dolgozik – biztos így van, őszinte elismerésünk, csakhogy mindezek az adatok Fehér Ferenc korai költészetét illetően érdektelenek, és a szófecsérlés jelenségkörét fedik) „egy rózsaszínű kis füzetbe” másolta át a verseket és a novellát, ezenkívül megőrizte a költő levelét is, amelyet a jegyzetíró ugyancsak közzétesz. Elhiszem, tényleg „rózsaszínű kis füzet”, amely Fehér írói készülődésének dokumentumait tartalmazza, s nem vonom kétségbe, hogy a magánlevél tartalmaz néhány, a fiatal költő meggyőződését és irányultságát tükröző momentumot, ugyanakkor e hangsúlyos rózsaszínnel árnyalt szöveggörnyezetben furcsán hat az „igazán kálváriás senkik életéről” és a pesszimiztikus világértés tapasztalatairól szóló vallomás. A „románcosra” sikerült bevezetőt követően Gubás idéz a levél jelölte élménykörbe tartozó versekből, megállapítva, hogy „erőteljes képek villantják fel a költői tehetséget”, ám „költészetének ez a húsunkba vágó kérdéseket felvető vonulata” nem teljesedhetett ki, mert az egyetemista társ biztatásán kívül nem kapott pozitív támogatást a költő- és íróársak részéről, mi több, lekicsinylés és gúny övezte, s – ha jól értelmezem Gubás szövegét – nem elsősorban az adott történelmi szituáció, hanem az „avantgárd blöffölők” körébe tartozó íróársak tántortították el elsődleges költői meggyőződésétől, hogy az itteni magyarság ’44-es tragédiájának adjon hangot költészetében. A kérdésben tájékozottak (és az érintettek) nyilván értik, miről van szó, a téma kutatásában járatlanok viszont latolgathatják ki felé irányul ez a megjegyzés, vajon az egykori Symposium „avantgárd blöffölői”, vagy a tunguz dadaisták húzzák-e be most a nyakukat. Mindenesetre egy eligazító jegyzetnek nem tárgya egy ilyen problematika még érvelésen és bizonyításon alapuló tárgyalása sem, de különösen mentesnek kellene lennie kisszerű allúzióktól; tájékoztat, adatokat közöl, pontosít és semmilyen szempontból nem igyekszik befolyásolni, főleg nem szemléleti értelemben, olvasásunk mikéntjét. Ugyanakkor megjegyzése, miszerint a *Grafikónia* című elbeszélés azt példázza, „egy vajdasági magyar Orwell veszett el Fehér Ferencben, azaz villant fel írásában a szocializmus elgépiesedett, elidegenedett látomása” – nem azért, mert logikailag sem stimmel minden a mondatban – nem több hangzatos semmitmondásnál.

Sajnos Mirnics Zsuzsának a hátsó borítólapon közölt recenziója is felvet bennünk bizonyos kérdéseket. Mindenekelőtt azon állítása ébreszthet kétség-

geket, miszerint Fehér Ferenc *Krumpli Karcsi kóborlásai* című – a korábbi közlésekhez viszonyítva kiegészített, a meglelt sorokkal teljesebbé vált –, 1946-ban keletkezett elbeszélő költeménye „a gyermekeknek is élvezetes olvasmány lehet, akárcsak a *Bogár Imre* című hosszabb epikus mű”. A könyv fedőlapján Szaghmeiszter Alida tizenegy éves szabadkai diáklány rajza látható, s ezzel a könyvküllemmel mintha a kiadó is azt sugallná, hogy az irodalomtörténészek figyelme mellett – mire a kísérő tanulmány szerzője apellál – a gyermekolvasó érdeklődésére is számot tart. Vagyis: nem lenne rossz ezt a kiadványt gyermekkönyvként is eladni, hiszen a *Krumpli Karcsit*, vagy a *Bogár Imrét* akár a gyerekek is olvashatják – a recenzens véleménye is ezt támasztja alá. Ezzel azonban nem érthetünk egyet, hiszen meggyőződésünk szerint a gyermekolvasónak (is) értékes irodalmat kell nyújtani, és Fehér Ferenc zsengei – számítsanak bár kurióznak az irodalmi érdeklődés bizonyos szintjein – nem tartoznak a minőségi gyermekirodalom kategóriájába, megformálatlan, kezdetleges – természetszerűleg éretlen és kiforratlan – munkákról van szó. Arról nem is beszélve, esetleg a gyermekolvasó – a gyermekeknek szánt, vagy a gyermekolvasót is megszólító értékes alkotásai helyett – Fehér irodalmi munkásságának ezt az esztétikailag alacsonyabb színvonalú rétegét ismerné meg először. Egyszóval: nem lehet egy könyvvel (legalábbis ezzel nem) többféle igényt egyszerre kielégíteni.

Eltekintve a kötet irodalmi anyagához járuló, kiegészítő apparátus befolyásától, felmerülhet bennünk a kérdés (egyéni olvasatunk szerint), mi az, amit meghatározó jelenségnek tarthatunk Fehér Ferenc korai költészetében. „Iránynyítatlan” figyelmünk mindenekelőtt e költői világ háttérmozzanataira, valódi forrásvidékére irányul: a gimnazista költő olvasmányaira. Versei arról tanúskodnak, hogy kereső-kutató, elmélyült, esztétikai élményt igénylő, az irodalmi művek befogadását és megértését a költői „épitkezéshez” alkalmas műveletnek tekintő olvasó volt: írt „csokonaias” dalokat, „berzsényies” ódákat, Arany János, Petőfi Sándor, Ady Endre, Juhász Gyula, Tóth Árpád, József Attila és mások költésze „életre hívta” elégiákat, szonettekét, balladákat. A *János vitéz* élményszerű olvasása jelentős mértékben befolyásol(hat)ta az epika műfajai közötti szárnypróbálgatásait, mindenekelőtt a *Krumpli Karcsi kóborlásai* létrejöttét.

Nem vonom kétségbe, hogy van értelme, és szükséges egy költő indulásának momentumait feltérképezni, költészetének forrásvidékét feltárni, zsengeit összegyűjteni. A kérdést tudományos igénnyel vizsgáló tanulmányoknak ott a helyük az írói monográfiákban, a „zsengek”-nek minősülő munkák sem maradhatnak ki a kritikai kiadásokból, az „összegyűjtött művek”-ből, vagy az életmű egészét reprezentáló sorozatból. Egy, a *Krumpli Karcsi*hoz hasonló különálló kötet posztumusz megjelentetése azonban nem tűnik minden te-

kintetben indokoltnak és ésszerűnek, megtörténhet – mint ez esetben – hogy inkább van köze kiadói ambíciókhoz, mint az adott irodalmi életmű szellemiségéhez, ahhoz a szellemi örökséghez, amelyet a lezárult alkotói pálya jelenthet számunkra.

BENCE Erika

TÁJEGYSÉGÜNK GAZDAG PANTEONJA

Kalapis Zoltán: *Életrajzi kalauz*. Ezer magyar biográfia a délszláv országokból, I. (A–GY). Forum Könyvkiadó, Újvidék

A közelmúltban hagyta el a nyomdát Kalapis Zoltán eddig talán legnagyobb, legimpozánsabb (három kötetre tervezett), művelődéstörténeti vállalkozásának első könyve, amelyet a közeljövőben még kettő követ majd. Szerzőnknek több mint másfél évtizedes folyamatos, alapos és körültekintő kutatómunkára volt szüksége ahhoz, hogy tető alá hozza e nagyméretű vállalkozást. Hogy ezer életrajzzal feltérképezhesse, dokumentálhassa, bizonyíthassa „a teremtő magyar szellem jelenlétét . . . a magyar nyelvterület déli részén és peremvidékein”. Azon írók, költők, művészek, politikusok, tudósok stb. életpályáját rajzolta itt meg a rá jellemző élvezetes és olvasmányos stílusban, akik valamilyen módon kitűntek saját szakterületükön. Elhunyt jelességek életrajzi adatait tette itt közzé, alfabetikus sorrendben 2002. május 1-jével bezárólag. Ezer lezárt életpályát, amellyel vidékünk arcképcsarnokát formálta meg, tájegységünk jelességeinek panteonját, amelynek gazdagsága bizvást a meglepetés erejével hat.

Kalauzának egyik erénye, hogy az életrajzok szelektálásánál nem a körülöttünk gyakran változó országhatárokat választotta mércéül, hanem arra törekedett, hogy „egy történelmi értelemben vett tágabb régió arcképcsarnokát” rajzolja meg: a történelmi Dél-Magyarországot, illetve mindazon déli régióját, ahol magyarok éltek/élnek és alkotnak. Már maga ez a tény nagy előnyt biztosított számára a hagyományos lexikonokkal szemben, ám ugyanakkor több munkát is, körülményesebb utánajárást s nem utolsósorban nehezebb adatgyűjtést.

Munkájának másik pozitívuma, hogy nemcsak az eddigi lexikonok által számon tartott jelességek pályáját térképezte fel, hanem több kevésbé ismert, vagy teljesen ismeretlen személyét is, akiket érdemesnek tartott elragadni a feledéstől. Így, ha belelapozunk életrajzaiba, megdöbbenve tapasztaljuk, hogy az eddig ismertek mellett megannyi ismeretlen név bukkan fel.